

nieuwsgierigheid beloond. Die nacht is er een mooie Agaatvlinder uit de pop gekomen.

In het vlinderboek vind ik een notitie dat er op 29-03-2000 een Agaatvlinder in de keuken was. Die zou de eitjes op de geraniums gelegd kunnen hebben. Op 14-08-1999 staat een waarneming van de Agaatvlinder op een geranium op het terras genoteerd. Ze komen dus vaker op geraniums.

Agaatvlinder (*Phlogophora meticulosa*)

Verslag inventarisatie nachtvlinders Duurswouderheide Gerrit Tuinstra

Algemeen

In het afgelopen zomerseizoen (in de maanden april tot en met oktober) is door een aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland (zie onderaan dit verslag) een inventarisatie van nachtvlinders uitgevoerd, op de rand van het natuurgebied De Duurswouderheide bij Wijnjewoude. Dit terrein is in eigendom bij Staatsbosbeheer.

Naast enkele algemene aspecten met betrekking tot de inventarisatie, wordt in dit verslag één en ander met betrekking tot de resultaten beschreven. Daarnaast worden een aantal (interessante) soorten, die tijdens deze inventarisatie werden aangetroffen (waaronder een nieuwe soort voor de Friese nachtvlinderfauna), nader beschreven.

Doel

Het doel van de inventarisatie was om een beeld te krijgen van de ter plaatse aanwezige nachtvlinderfauna. Hierbij is voornamelijk gekeken naar de macro-nachtvlinders. Toch zijn er naast de macro's ook nog meer dan vijftig verschillende soorten micro's gedetermineerd.

Methode, plaats en data

De inventarisaties zijn uitgevoerd met behulp van HPL-lampen, opgesteld voor witte lakens. Daarnaast werd er op diverse avonden een Blacklight gebruikt en is een aantal maal in voor- en najaar gesmeerd op bomen in de directe omgeving van de vangplaats.

De lichtbronnen (één tot drie lampen per avond) werden steeds (met uitzondering van één keer) op vrijwel dezelfde plaats opgesteld, rond de poel langs het

toegangspad naar het grote, uitgestrekte heideterrein. Deze plek (Amersfoortcoördinaat 211-564) wordt omringd door bos (hoofdzakelijk loofhout) en heeft geen vrij uitzicht over de heide.

In totaal zijn er 22 avonden cq. nachten geweest waarop de lichtbronnen werden opgesteld. De eerste keer op 3 april en de laatste keer op 21 oktober (in totaal dus een periode van ongeveer zes en een halve maand).

Eén keer (10 augustus) is de lichtbron opgesteld op de oostelijke rand van de Duurswouderheide (op de grens van de kilometerhokken 212-562 en 212-563), langs het zand- cq. fietspad.

Op de verschillende inventarisatie-avonden werd vanaf ongeveer een half uur na zonsondergang de lamp aan gezet. Afhankelijk van het aantal vlinders brandde(n) de lamp(en) ongeveer twee tot vier uur achtereen.

Resultaten

Het totaal aantal waargenomen soorten macro-nachtvlinders, tijdens deze inventarisatie, bedraagt 277 (verdeeld over 14 verschillende families). Het totaal aantal (gedetermineerde) micro-nachtvlinders bedraagt 53 (verdeeld over 13 verschillende families).

In het schema hieronder wordt het aantal waargenomen soorten per familie weergegeven.

familie (macro's)	aantal soorten	familie (micro's)	aantal soorten
HEPIALIDAE	1	ERIOCRANIIDAE	1
LIMACODIDAE	1	ADELIDAE	3
COSSIDAE	1	PSYCHIDAE	2
LASIOCAMPIDAE	4	GRACILLARIIDAE	1
SATURNIDAE	1	YPONOMEUTIDAE	1
SPHINGIDAE	5	OECOPHORIDAE	2
DREPANIDAE	12	CHIMABACHIDAE	1
GEOMETRIDAE	97	GELECHIIDAE	2
NOTODONTIDAE	17	TORTRICIDAE	19
NOCTUIDAE	111	CHOREUTIDAE	1
PANTHEIDAE	2	ALUCITIDAE	1
LYMANTRIDAE	4	PTEROPHORIDAE	1
NOLIDAE	6	PYRALIDAE	18
ARCTIIDAE	15		

(n.b.: Gegevens met betrekking tot de naamgeving zijn overeenkomstig de Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders; zie literatuurlijst.)

In het volgende overzicht wordt het aantal waargenomen macro-nachtvlinders per keer weergegeven.

datum	aantal soorten	datum	aantal soorten
3-apr	3	19-jun	136
19-apr	16	3-jul	74
22-apr	19	15-jul	55
26-apr	23	25-jul	79
1-mei	16	1-aug	77
6-mei	41	5-aug	83
9-mei	63	10-aug	83
13-mei	50	18-aug	50
15-mei	59	11-sep	17
27-mei	24	29-sep	14
9-jun	121	21-okt	7

De avonden met het hoogst aantal waargenomen soorten macro-nachtvlinders waren 9 juni en 19 juni, met respectievelijk **121** en **136 (!!!)** soorten.

Soortbeschrijvingen

Hieronder wordt van een aantal soorten, die tijdens de inventarisatie op de Duurswouderheide zijn waargenomen, een beknopte toelichting met betrekking tot het voorkomen in Friesland gegeven.

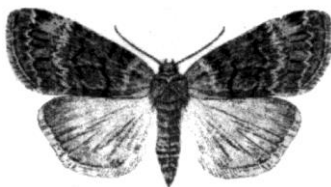
(De soortnummers verwijzen naar de eerder genoemde naamlijst van Kuchlein en de Vos.)

(nr. 1458) *Sphinx pinastri* (Linnaeus, 1758)

S. pinastri behoort tot de familie van de pijlstaarten, waarvan de rupsen een pijltje op het achterlichaam dragen. Tijdens de inventarisaties werd deze soort, naast verschillende andere soorten pijlstaarten, verschillende keren op het doek waargenomen. De rups van deze donkere (grijs-bruine) pijlstaart leeft voornamelijk op grove den. De rups is ook bekend van andere naaldhoutsoorten en is zelfs waargenomen op eik.

(nr. 1581) *Tetheella fluctuosa* (Hübner, 1803)

Deze vlinder is een minder algemene soort uit de familie van de Drepanidae (subfamilie Thyatirinae). Lempke (1984) vermeldt de soort in Friesland van slechts drie vindplaatsen, waarvan één exemplaar van West-Terschelling in 1956. De overige twee vindplaatsen zijn Hemrik (Sinnema) en Oudemirdum (Leffef, 1959). De vlinder is volgens de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland in de jaren '86, '87, '88, '89, '93 en '98 waargenomen, variërend van slechts één tot maximaal zestien exemplaren. Afgelopen jaar is de soort vrij regelmatig op licht waargenomen aan de Poostweg in Beetsterzwaag (Meijer en Tuinstra). De rups van deze soort leeft op berk.

Teteella fluctuosa

(nr. 1584) *Polyplocia ridens* (Fabricius, 1787)

Deze aan eik gebonden vlinder vliegt vrij vroeg in het jaar. Ook deze soort is volgens Lempke in Friesland van een zeer beperkt aantal vindplaatsen. Naast de vindplaatsen Olterterp en Beetsterzwaag worden een drietal vindplaatsen in Gaasterland genoemd. De soort wordt vrijwel ieder jaar in de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland genoemd.

Tijdens de inventarisatie werd de soort op 22 april, 26 april (10 exemplaren), 6 mei en 9 mei op het doek waargenomen.

Polyplocia ridens

(nr. 1648) *Deileptenia ribeata* (Clerck, 1759)

Ook een erg interessante waarneming van de Duurswouderheide is de wat grotere spanner *D. ribeata*. De soort is van voorgaande jaren slechts uitsluitend bekend van Oosterwolde, waar een exemplaar door Van Randen werd waargenomen. Buiten vindplaatsen op de Veluwe wordt de soort maar weinig waargenomen. Afgelopen zomer werd de soort echter in betrekkelijk grote aantallen (enkele tientallen) waargenomen tijdens een excursie op It Mandefjild, bij Bakkeveen (excursie NEV-sectie Ter Haar, 1 juli). Ook werden het afgelopen jaar een aantal exemplaren waargenomen aan de Poostweg in Beetsterzwaag. Op de Duurswouderheide werd op 19 juni één exemplaar van deze soort op het doek waargenomen.

(nr. 1829) *Eupithecia exiguata* (Hübner, 1813) – nieuw voor de Friese fauna

De zeer interessante *E. exiguata* is een soort uit de groep van de zogenaamde bloemspannertjes (Eupithecia's). Tijdens de inventarisatie zijn verschillende soorten uit deze groep waargenomen (zie inventarisatie- en soortenlijst), maar *E. exiguata* is hiervan wel de meest bijzondere. De soort wordt niet in Lempke en de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland genoemd en is nog niet eerder in Friesland waargenomen. De soort is dus nieuw voor de Friese fauna.

Alhoewel de vlinder goed op licht komt is de soort van betrekkelijk weinig vindplaatsen (buiten Friesland) bekend. Op de verspreidingskaart in het artikel van het Eupithecia-project (Rob de Vos; derde deel; NEV-sectie Ter Haar) worden buiten Zuid-limburg slechts twintig stippen getoond. De dichtstbijzijnde vindplaatsen liggen in zuid Drenthe. Daarnaast is de soort bekend van andere zandgebieden, voornamelijk langs de IJssel. Ook is de soort waargenomen in de duinen in Zuid-Holland.

Waarom de soort in Nederland zo weinig waargenomen wordt, is niet helemaal duidelijk. Aan de aanwezigheid van de voedselplant van de rups kan het niet liggen. Naast berberis (*Berberis vulgaris*) en sleedoorn (*Prunus spinosa*) is de soort bekend van kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*). Kennelijk stelt de vlinder hoge eisen aan zijn leefmilieu. Tijdens de inventarisatie zijn verschillende exemplaren van de soort waargenomen.

Eupithecia exiguata

(nr. 1916) *Gluphisia crenata* (Esper, 1785)

G. crenata wordt in de catalogus van Lempke niet genoemd. De soort wordt in de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland voor het eerste gemeld in 1991. Vervolgens werd er in 1994 nog een exemplaar waargenomen en in 1998 werden twee exemplaren waargenomen (Hunneman, Gorredijk en Sinnema, Hemrik). In 1999 werd een exemplaar op licht waargenomen tijdens een excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland in het Fochteloërveen (Tuinstra).

Van deze soort werden tijdens de inventarisatie op de Duurswouderheide een drietal exemplaren waargenomen. Eén exemplaar op 9 juni en vervolgens twee exemplaren op 19 juni.

Mogelijk breidt de soort zich uit, gezien de waarnemingen van de laatste tien jaar en het ontbreken van de soort in de catalogus van Lempke (hoewel de soort zeker (nog) niet in grote aantallen waargenomen wordt).

(nr. 1919) *Stauropus fagi* (Linnaeus, 1758)

S. fagi wordt in het Nederlands ook wel eekhoorn genoemd. De zeer vreemd uitzijnde rups van deze vlinder leeft op verschillende loofhoutsoorten als beuk, eik, berk en hazelaar. Deze soort wordt voornamelijk waargenomen in bosgebieden. Lempke vermeldt een dertiental vindplaatsen. Naast Terschelling worden een aantal vindplaatsen uit het zuidoosten van de provincie en uit Gaasterland vermeld.

S. fagi wordt met maximaal tien exemplaren per jaar in de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland vermeld.

(nr. 1922) *Acronicta alni* (Linnaeus, 1767)

Deze fraai getekende uil wordt voornamelijk de laatste jaren steeds meer waargenomen. Globaal bekeken over heel Nederland is *A. alni* een vrij schaarse soort, die voornamelijk uit het zuiden van het land bekend is. Ook in Friesland wordt de soort steeds vaker waargenomen. Lempke vermeldt de soort nog niet. In de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland wordt de soort uit de jaren '92, '93, '96, '97 gemeld met respectievelijk 3, 2, 5 en 2 exemplaren. In '98 en '99 werden naast vlinders ook rupsen van de soort gevonden. In '98 in Beetsterzwaag (één rups op beuk en één op berk) en in '99 ook in de Lindevallei bij Wolvega, een heel andere vindplaats. Ook tijdens de inventarisatie op de Duurswouderheide werd deze uil waargenomen.

Tijdens de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland zullen de hierboven genoemde soorten én diverse andere soorten, die tijdens de inventarisatie werden waargenomen, worden getoond.

De personen die meegewerkt hebben aan deze inventarisatie zijn:

- Henk en Auke Hunneman, Gorredijk
- Hilco Meijer, Drachten
- Siep en Jannie Sinnema, Hemrik
- Gerrit Tuinstra, Drachten (verslag)

Literatuur

- G. Ebert, Die Smetterlinge Baden-Württembergs, Band 6 Nachtfalter IV, Ulmer, ISBN 3-8001-3482-9.
- J. H. Kuchlein en R. de Vos, Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders, Backhuys Publishers, Leiden 1999, ISBN 90-5782-052-8.
- B.J. Lempke, De vlinders van Friesland, 1986.
- J. Porter, The Colour Identification Guide to Caterpillars of the British Isles (Macrolepidoptera), Viking, ISBN 0-670-87509-0.
- B. Skinner, Colour Identification Guide to Moths of the British Isles (Macrolepidoptera), Colour photography and text figures by David Wilson, Viking, ISBN 0-670-80354-5.
- Vlinderwerkgroep Friesland, jaarverslagen van de jaren 1986 tot en met 1998.
- R. de Vos, Eupithecia-project, Nederlandse Eupithecia-soorten waarnemen, determineren en registreren, deel 3, NEV-sectie "Ter Haar", 1999.